

GEA

CENTAR ZA ISTRAŽIVANJA I STUDIJE

A top-down photograph of a wooden table with a bowl of soup in the center. Four hands are visible: two at the top (left and right) and two at the bottom (left and right), all resting on the table. The soup is a thick, light-colored broth with some dark specks. The text is overlaid on the bowl and the table.

SOCIJALNI TRANSFERI U BIH ŠTA SIROMAŠNI GRAĐANI IMAJU OD NJIH?

SOCIJALNI TRANSFERI U BIH – ŠTA SIROMAŠNI GRAĐANI IMAJU OD NJIH?

Autori: Nikolina Obradović i Ognjen Đukić

SADRŽAJ

Sažetak	4
Uvod i metodologija.....	6
1. Procjene učestalosti i dubine siromaštva u BiH prema različitim metodologijama.....	7
2. Karakteristike siromašnih u BiH.....	11
3. Raspoloživi novčani programi socijalne zaštite	13
4. Siromaštvo i socijalna zaštita u BiH kroz primjere.....	19
Korišteni izvori.....	22

Postojeći novčani programi socijalne zaštite u Federaciji BiH i Republici Srpskoj koštaju puno a čine malo da poboljšaju stanje siromašnih domaćinstava. Ako se uzmu u obzir svi socijalni transferi (penzije, boračke naknade, naknade socijalne pomoći, naknade za civilne invalide, naknade dječije zaštite i dr.), na koje se u BiH troši više od 4 milijarde KM godišnje, samo nešto više od 15% ovih sredstava dobija najsiromašnija petina stanovništva, dok više od 25% odlazi u ruke najbogatije petine.

Time dobijamo apsurdnu situaciju da novčani programi socijalne zaštite ustvari povećavaju prihodovnu nejednakost u društvu, umjesto da je smanjuju. Osnovni razlog je što se najveći dio socijalnih transfera dodjeljuje na bazi statusa a ne na bazi utvrđenog socijalnog stanja, odnosno potrebe. Od svih socijalnih transfera, jedino su naknade stalne i jednokratne novčane pomoći i većina naknada za djecu uslovljene imovinskim i dohodovnim cenzusom, tj. usmjerene prema siromašnima.

Međutim, ukupna izdvajanja za naknade koje su usmjerene na siromašne su vrlo niska (npr. izdaci za novčanu pomoć su u Republici Srpskoj u 2014. godini iznosili samo 7,9 miliona KM) tako da ne popravljaju sliku generalno loše usmjerenosti ukupnih socijalnih transfera prema siromašnima.

Razlozi za to leže u restriktivnim zakonskim odredbama koji definišu uslove za ostvarivanje prava na novčanu pomoć i ekstremno niskim propisanim iznosima ovih naknada. Kroz primjere iz stvarnog života koji su razmatrani u ovom istraživanju se to jasno može vidjeti:

- Sedmočlana porodica sa troje maloljetne djece koja živi na selu i ostvaruje ukupni mjesečni prihod od 1.176 KM (168 KM po članu domaćinstva) ne može ostvariti pravo na novčanu pomoć (ni u FBiH ni u RS) jer ima barem jednog radno sposobnog punoljetnog člana, te je u vlasništvu zemljišta od kojeg prema zakonskim odredbama može ostvariti prihod.
- Četvoročlana porodica sa dvije punoljetne ženske osobe i dvoje djece, koja živi u Kantonu 10/Herceg-Bosanskoj županiji i ne ostvaruje nikakve prihode i nema imovine, dobija novčanu pomoć u prosječnom iznosu od 62,5 KM po članu domaćinstva mjesečno.
- Ženska osoba iz Zvornika starija od 65 godina, koja nema penziju niti srodnika koji su je dužni izdržavati, ostvaruje novčanu pomoć od 120,7 KM mjesečno.

Iz ovih primjera se moglo ustanoviti da dobijena novčana pomoć nije bila dovoljna da navedena domaćinstva izdigne iz siromaštva.

Uopšte, zastupljenost siromaštva u BiH je visoka: prema procjenama 23,4% stanovnika je je trošilo manje od 238 KM mjesečno u 2011. godini, što znači da se nalazilo ispod praga „apsolutnog siromaštva“ prema metodologiji Agencije za statistiku BiH. Iako različite metodologije mjerenja siromaštva daju različite rezultate i ne mogu se međusobno porediti, sva mjerenja ukazuju na visoku učestalost

siromaštva u BiH, a većina i na porast u periodu između 2007. godine i 2011. godine (to su godine za koje postoje detaljniji podaci iz anketa o potrošnji domaćinstava).

Prema svim metodologijama, učestalost siromašne djece je veća nego kod odraslih, a takođe je u porastu. Prema istoj metodologiji Agencije za statistiku BiH, procenat siromašne djece je u periodu 2007-2011 porastao sa 26,2% na 30,5%. Siromaštvo je češće kod mnogočlanih domaćinstava - čak 40% djece u domaćinstvima sa dva ili tri starija člana se nalazi ispod linije siromaštva. S obzirom na velike razlike u obrazovnim profilima ruralnog i urbanog stanovništva, učestalost siromaštva je znatno veća u selima, gdje živi tri četvrtine sve siromašne djece.

Sve ukazuje na potrebu preispitivanja svih socijalnih programa, posebno onih kroz koje se vrši najveće „odlijevanje“ sredstava najbogatijem segmentu našeg društva. Ako 20% „nedoprinosnih“ transfera na koje se iz budžeta svake godine odvaja više od 1 milijardu KM odlazi u ruke najbogatije petine građana, nije teško pretpostaviti kolika bi korist bila kada bi se ova pojava otklonila ili značajno umanjila. **Sa druge strane, potrebno je omogućiti da socijalni programi istinski ispunjavaju svoju osnovnu svrhu – da pomažu onima koji su u stanju socijalne potrebe.** Za ovo je potrebno da ti programi budu mnogo bolje usmjereni i izdašniji prema našim najugroženijim sugrađanima.

Da bi se to ostvarilo, potrebno je otvoriti istinsku javnu raspravu na ovu temu, a uloga aktuelnih vlasti u ovom procesu je ključna. Ovo naglašavamo iz razloga što neki od postojećih socijalnih programa, kao što su npr. nakande vezane za boračku populaciju, predstavljaju politički „osjetljive“ teme. S obzirom na obaveze koje su vlasti preuzele kroz Reformsku agendu i program sa MMF-om, čini se da je ovo pitanje sve teže odlagati. Za sve novčane programe socijalne zaštite je na početku javne rasprave korisno postaviti sljedeća pitanja: Koja je osnovna svrha ovog programa? Koji je profil korisnika programa? Koji dio sredstava iz programa odlazi siromašnoj populaciji, a koji bogatoj? Koliko efektivno program ostvaruje svoju svrhu? Jesu li pretpostavljeni i ostvareni efekti prioritet od javnog interesa?

Ovo istraživanje ima za osnovni cilj ocijeniti efekte postojećih novčanih programa socijalne zaštite u BiH na prihode siromašnih domaćinstava. Bazična pitanja koja se adresiraju su: U kom stepenu su novčani programi socijalne zaštite usmjereni prema siromašnim domaćinstvima? Koje su vrste i koliko iznose naknade koje se odobravaju kroz ove programe, prije svega programe novčane pomoći, u Federaciji BiH i Republici Srpskoj? U kojoj mjeri ti programi povećavaju prihode siromašnih domaćinstava?

Analiza „Nejdnakost u BiH: od praznih džepova do punih sefova“ (Đukić i Obradović, 2016) je ukazala da se BiH nalazi u samom vrhu Evrope kada je prihodovna nejednakost građana u pitanju i da rezultate ekonomskog napretka uglavnom ubiru oni najbogatiji u našem društvu. Ti nalazi su, između ostalog, dodatno aktualizovali potrebu istraživanja adekvatnosti postojećih socijalnih programa i njihovog uticaja na ekonomski status siromašnih.

Među stručnjacima nema saglasnosti oko pitanja kako definisati siromaštvo, odnosno ko su siromašni i koje su njihove karakteristike. Za različite definicije siromaštva koriste se različite metodologije za procjenu broja siromašnih ili stanovništva u riziku od siromaštva. Posljedično, primjena različitih metodologija procjene siromaštva najčešće će dati različite procjene o veličini i dubini siromaštva, kao i karakteristikama siromašnih. Od naše definicije siromaštva ovisiće i izbor indikatora blagostanja, što je prvi korak u mjerenju siromaštva (to mogu biti na primjer dohodak ili potrošnja), prema kojem ćemo mjeriti siromaštvo. Informacije o blagostanju se uglavnom izvode iz anketnih podataka. U nerazvijenim državama podaci o dohotku su u većini slučajeva potcijenjeni, te se smatra da podaci o potrošnji daju realniju procjenu dugoročnog dohotka (Houghton i Khandker, 2009:9).

Ovo istraživanje stoga na početku daje procjene učestalosti i dubine siromaštva na bazi različitih podataka i definicija siromaštva. Korištena su tri različita praga siromaštva utvrđena na bazi tri različite metodologije: 1) metodologija „apsolutnog“ siromaštva Svjetske banke, 2) metodologija „apsolutnog“ siromaštva Svjetske banke i Agencije za statistiku BiH i 3) metodologija „relativnog“ siromaštva uz upotrebu modifikovane OECD skale ekvivalencije. U drugom dijelu, razmatrane su osnovne karakteristike siromašnih domaćinstava, tj. identifikovani su osnovni faktori koji su povezani sa pojavom siromaštva. U trećem dijelu dat je pregled raspoloživih novčanih programa socijalne zaštite i uslova za ostvarivanje prava, kao i načine utvrđivanja visine pojedinačnih novčanih naknada u Federaciji BiH i Republici Srpskoj. Takođe, uključene su i ocjene uticaja ovih naknada na siromaštvo i ekonomsku nejednakost građana. U četvrtom dijelu su prezentovani primjeri siromašnih domaćinstava i dati pregledi njihovih prihoda. Identifikovani su regulatorni razlozi zbog kojih ova domaćinstva ne ostvaruju ili ostvaruju pravo na neke od programa socijalne pomoći. Urađen je i izračun ostvarenih prihoda po članu domaćinstva te su ti iznosi stavljeni u odnos sa pragom siromaštva. Iz toga je dobijen uvid u stepen uticaja navedenih programa na ekonomski status ovih domaćinstava.

1. PROCJENE UČESTALOSTI I DUBINE SIROMAŠTVA U BIH PREMA RAZLIČITIM METODOLOGIJAMA

Sva prethodna objavljena istraživanja o siromaštvu i procjenama siromaštva u Bosni i Hercegovini zasnovana su na anketnim podacima o potrošnji, odnosno direktnim mjerenjima komponenti uslova života putem anketa¹ - ranije prema anketama o mjerenju životnog standarda (LSMS) iz 2001. i 2004. godine i posljednje procjene prema anketama o potrošnji domaćinstava (APD) iz 2007. i 2011. godine. Podaci o potrošnji iz ovih anketa bili su osnova za izračunavanje linija siromaštva u BiH - apsolutne linije siromaštva prema metodologiji Svjetske banke i relativne linije siromaštva prema metodologiji Evropske unije² te analiza životnog standarda i deprivacije koji daju obuhvatniju i potpuniju sliku siromaštva i uslova života.

U ovom radu predstavimo posljednje procjene siromaštva rađene na osnovu podataka Anketa o potrošnji domaćinstava iz 2007. i 2011. godine³. Anketni podaci o potrošnji rađeni su prema COICOP⁴ klasifikaciji, koja uključuje 12 kategorija potrošnje: hranu i piće, alkohol i duvan, odjeću i obuću, stanovanje i režije, namještaj i kućanske aparate, zdravstvene usluge, transport, komunikacije, rekreaciju i kulturu, obrazovanje, hotele i restorane i ostalu potrošnju. Konkretno, Anketa o potrošnji domaćinstava prikuplja podatke o izdacima za hranu i piće i iz vlastite proizvodnje.

Važno je spomenuti da ukupna procjena potrošnje prema Anketi o potrošnji domaćinstava značajno premašuje procijenjeni dohodak, što je uobičajeno u zemljama u razvoju⁵.

Najnižu liniju siromaštva daje primjena metodologije Svjetske banke - takozvanog „apsolutnog siromaštva“⁶. Prema ovoj metodologiji, procijenjena linija ili granica siromaštva u Bosni i Hercegovini iznosi 205 KM vrijednosti potrošnje prema cijenama iz 2007. godine (isključujući izdatke za zdravstvene usluge) po osobi mjesečno.

1 Važno je navesti da anketni podaci imaju donekle ograničenu vrijednost u analizi siromaštva, jer ankete ne daju informacije o uslovima života u ekstremno lošim uslovima (ne uključuju osobe koje žive u kolektivnim institucijama, kao što su starački domovi, popravni domovi i slično, niti beskućnike).

2 Definicija relativnog siromaštva usvojena je na nivou Evropske unije kao radna definicija 1984. godine prema odluci Savjeta Evrope i glasi: "Siromašne su osobe, porodice i grupe osoba čiji su resursi (materijali, kulturni i društveni) ograničeni u tolikoj mjeri da ih isključuju iz onog minimuma koji se traži za život u zemlji članici u kojoj žive (APK:63).

3 Ankete o potrošnji domaćinstava u 2011. godini rađena je na uzorku od 7.400, a u 2007. godini na uzorku od 7.468 slučajno odabranih domaćinstava tako da predstavljaju stanovništvo BiH. Prema procjeni za 2011. godinu stanovništvo BiH broji ukupno 3.169.985 osoba ili 1.033.452 domaćinstava sa 3,1 osobe u prosjeku po domaćinstvu. Procjena stanovništva za 2007. godinu iznosi 3.447.156.

4 Skraćenica od *Classification of individual consumption by purpose*, ili klasifikacija individualne potrošnje prema namjeni, razvijena do UN-ove kancelarije za statistiku.

5 Đukić i Obradović (2016:10) ukazuju da prema posljednjim anketnim podacima iz 2011. godine ukupna prosječna potrošnja od 501KM u Bosni i Hercegovini premašuje ukupni prosječni dohodak za 58,6% (ukupan prosječni dohodak prema anketnim podacima iz 2011 godine iznosi 316KM).

6 Ipak se može reći da su sve linije siromaštva relativne, jer se određuju arbitrarno i u odnosu na određene standarde.

Apsolutna linija siromaštva definiše siromaštvo kroz novčanu vrijednost potrošnje neophodne za preživljavanje – to je reprezentativni prehrambeni paket minimalne kalorijske vrijednosti (2.100 kalorija na dan), čija vrijednost je izražena prema važećim tržišnim cijenama u novcu⁷. To znači da sve osobe ili domaćinstva koje troše 205 KM ili manje po članu domaćinstva mjesečno smatramo siromašnim. Ova linija apsolutnog siromaštva je korisna za indentifikovanje stanovništva koje nema za minimalnu egzistenciju, odnosno za goli život i preživljavanje.

Druga apsolutna linija siromaštva prema metodologiji Svjetske banke i državne Agencije za statistiku dobije se konstrukcijom agregata potrošnje na nivou BiH koji obuhvata svu prehrambenu i neprehrambenu potrošnju, isključujući zdravstvene troškove, ali uključujući rentu (APD 2007). Ovaj agregat potrošnje je usklađen za regionalne razlike i cijene iz 2007. godine te sveden na potrošnju po članu domaćinstva od 238,11 KM. To znači da su sve osobe koje mjesečno troše 238,11 KM po članu domaćinstva ili manje siromašne u apsolutnom smislu.

Za razliku od apsolutnih linija siromaštva, relativna linija siromaštva mjeri siromaštvo u odnosu na prosječni životni standard u društvu. Granicu relativnog siromaštva predstavlja 60% medijane mjesečnih izjednačenih izdataka domaćinstva, koji se preračunavaju prema modifikovanoj OECD skali ekvivalencije.⁸ Medijana potrošnje je središnja tačka na distribuciji potrošnje sa jednakim brojem domaćinstava ispod i iznad medijane. 60% medijane je izabrano kao indikator uz pretpostavku da domaćinstva sa potrošnjom ispod te granice imaju poteškoće. Stoga, relativno siromaštvo predstavlja aproksimativnu mjeru siromaštva koja zavisi o distribuciji izdataka za potrošnju unutar stanovništva i identifikuje osobe koje su u nepovoljnom statusu u odnosu na prosječni standard u društvu. Relativna linija siromaštva postavljena na iznos od 60% medijana potrošnje po ekvivalentu odrasle osobe u BiH u 2011. godini iznosila je 416,4 KM mjesečno za jednočlano odraslo domaćinstvo u BiH. Nekada ranije u prošlosti kao granica siromaštva se koristila 50% od prosječnog dohotka ili potrošnje (agregatni dohodak ili potrošnja podjeljeni sa brojem domaćinstava u državi).

Danas se uglavnom koristi medijana, jer manje podizanje dohotka ili potrošnje najsiromašnijih neće uticati na medijanu (za razliku od prosječnog dohotka koji će se povećati). U slučaju da medijana potrošnje raste zato što raste potrošnja nesiromašnih domaćinstava koja se nalaze na sredini distribucije, prag siromaštva će također rasti a samim time će se povećati i broj siromašnih domaćinstava. Isto tako, povećanje dohotka bogatih neće imati uticaj na medijanu (ali će uticati na prosjek) te bogati mogu postati bogatiji bez da se broj siromašnih promijeni. Do promjene granice siromaštva dolazi samo usljed promjena dohotka domaćinstava na sredini distribucije. Tako, prema ovom načinu mjerenja, za vrijeme recesije broj siromašnih (koji su ispod 60% medijana) može se smanjiti, ne zato što je dohodak ili potrošnja onih na donjem kraju distribucije narastao nego zato što je došlo do smanjenja dohotka ili potrošnja onih na sredini distribucije. Takođe, nivo ekonomskog blago-

7 Više o metodologiji izračuna apsolutne linije siromaštva vidi u IBHI: „Siromaštvo u BiH 2011 – izazovi i dostignuća“.

8 Modifikovana OECD skala ekvivalencije daje ponder 1 nosiocu domaćinstva, 0,5 drugim članovima domaćinstva od 14 godina i više i 0,3 svakom djetetu ispod 14 godina.

stanja onih koji se nalaze ispod stope relativnog siromaštva ne možemo porediti među zemljama koje imaju različite medijane potrošnje.⁹

U donjoj tabeli predstavljena su tri praga siromaštva i procijenjeni stepeni učestalosti siromaštva za pojedince, domaćinstva i djecu u Bosni i Hercegovini u 2007. i 2011. godini na osnovu podataka APD za navedene godine. Kako je naglašeno u APD 2011, s obzirom na konvencionalnu prirodu datih pragova i činjenicu da izdaci za potrošnju ispod ovih pragova ne predstavljaju ni neophodan ni dovoljan pokazatelj stanja siromaštva, ovi indikatori se odnose na mjeru rizika siromaštva.

Tabela 1: Učestalost siromaštva u BiH u 2007. i 2011. godini prema različitim metodologijama

Granica siromaštva	Za sve pojedince		Za porodice		Za djecu	
	2007	2011	2007	2011	2007	2011
416 KM (Relativna linija siromaštva)	18,2%	17,9%	18,4%	17,2%	18,8%	19,7%
205KM (Apsolutna linija siromaštva)	14%	14,9%	-	11,3%	-	21,2%
238 KM (Apsolutna linija siromaštva, BHAS metod.)	20,2%	34,4%	16,3%	18,7%	26,2%	30,5%

Izvor: preuzeto iz Bruckauf (2014) "Child Poverty and Deprivation in Bosnia and Herzegovina", stranica 7, Svjetska banka, 2009:10.

Iz Tabele 1 vidimo da primjenom različitih pragova siromaštva dobijamo različite procjene o učestalosti siromaštva, kako pojedinaca, tako i porodica i djece. Vidimo da BHAS metodologija apsolutnog siromaštva daje najveću učestalost siromaštva, iako je definisani prag siromaštva znatno viši kod relativne linije siromaštva. Međutim, ove procjene ne možemo porediti iz razloga što se za procjenu relativnog siromaštva koristi skala ekvivalencije, dok se za procjenu apsolutnog siromaštva koristi isti prag za svakog člana domaćinstva bez obzira je li se radi o odrasloj osobi ili djetetu i bez obzira na broj osoba u domaćinstvu. Međutim, promjene u učestalosti siromaštva možemo pratiti i porediti za svaku metodologiju posebno, jer su procjene za svaku godinu izračunate prema istim košaricama i istim cijenama. Tako vidimo da je kod relativnog siromaštva učestalost siromaštva u 2011. godini za pojedince i domaćinstva blago pala u odnosu na 2007. godinu, dok se učestalost siromaštva kod djece povećala¹⁰. S druge strane, prema apsolutnim mjerenjima učestalost siromaštva u 2011. godini se povećala kod svih grupa.¹¹

9 Na primjer, granica relativnog siromaštva za par sa dvoje djece u Estoniji u 2008. godini iznosila je 9.770 EUR PPP godišnje dok je u Ujedinjenom Kraljevstvu 24.380 EUR godišnje. U obe države stopa rizika od siromaštva iznosila je 19%. Nadalje, u siromašnim zemljama 60% medijana predstavlja jako nizak dohodak. S druge strane, u bogatim državama značajan procenat onih koji prema ovoj metodologiji spadaju u siromašne nemaju problema da „sastave kraj s krajem“.

10 Ovo smanjenje učestalosti kod pojedinaca i domaćinstava je najvjerovatnije uzrokovano smanjenjem od 2,3% medijana potrošnje, koja se uzima za definiranje praga. Kako je već objašnjeno, do pada medijana je najvjerovatnije došlo usljed smanjenja potrošnje domaćinstava na 50-tom ili 60-tom decilu potrošnje.

11 Inače, djeca konstantno imaju veće stope siromaštva u odnosu na opštu populaciju. Vidi npr. Bruckauf (2014), "Child Poverty and Deprivation in Bosnia and Herzegovina".

Ovi pokazatelji su bitni, ali nam ne kazuju koliko je siromaštvo duboko, odnosno koliko su izdaci za potrošnju siromašnih udaljeni od linije siromaštva.

Dubinu siromaštva možemo donekle nazrijeti ako relativnu liniju siromaštva pomjerimo za 10 procentnih poena u oba smjera od konvencionalnog praga od 60% medijane. U tom slučaju ćemo dobiti četiri kategorije domaćinstava: ekstremno siromašna domaćinstva sa potrošnjom ispod 50% medijana potrošnje, siromašna domaćinstva sa potrošnjom između 50% i 60% medijana potrošnje, domaćinstva blizu granice siromaštva sa potrošnjom između 60% i 70% medijana potrošnje i domaćinstva koja nisu siromašna niti su u riziku od siromaštva sa potrošnjom iznad 70% medijana potrošnje.

Tabela 2: Učestalost siromaštva ispod različitih pragova siromaštva

Prag relativnog siromaštva	BiH	Federacija BiH	RS
346,9KM (50% medijana potrošnje)	(10,0)%	9,8%	10,7%
416,4 KM (60% medijana potrošnje)	(17,2) %	16,0%	19,6%
485,8KM (70% medijana potrošnje)	25,2%	23,2%	29,1%

Izvor: Agencija za statistiku BiH: Anketa o potrošnji domaćinstva 2011, stranica 68.

Iz gornje tabele vidimo da ekstremno siromašnih u Bosni i Hercegovini ima oko 10%. Međutim, ono što je takođe zabrinjavajuće jeste da oko 8% domaćinstava u BiH, odnosno više od 83.000, imaju potrošnju samo 69,40 KM iznad granice od 60% medijana potrošnje, što ih čini rizičnom grupom.

2. KARAKTERISTIKE SIROMAŠNIH U BIH

Prema analizi Svjetske banke (2015), koja koristi prag siromaštva od 205 KM mjesečno po osobi, učestalost siromaštva je najviša kod mladih ljudi i to prvenstveno kod djece od 0 do 14 godina, dok je najniža kod osoba starosti 50 godina i više¹². U skladu s tim, siromaštvo je češće kod mnogočlanih domaćinstava sa više djece. Ovo potvrđuje i *Bruckauf* (2014) naglašavajući da je učestalost siromaštva značajno veća gdje ima dvoje ili troje djece u odnosu na porodice sa jednim djetetom. Prema oba praga apsolutnog siromaštva, učestalost siromaštva djece se povećava povećanjem odraslih članova obitelji. Na primjer, 40% djece u domaćinstvima sa dva ili tri starija člana obitelji su ispod BHAS apsolutne linije siromaštva. Inače, kod mnogočlanih porodica manji je udio radno sposobnih članova porodica koji brinu o ostalim članovima, tako da ovi pokazatelji za višečlane porodice nisu iznenađujući.

Siromaštvo je najučestalije u domaćinstvima na čijem čelu je osoba niskog obrazovnog statusa, bez obrazovanja ili sa osnovnom školom. Tako učestalost siromaštva prema metodologiji apsolutnog siromaštva Svjetske banke iznosi 24% u domaćinstvima na čijem čelu je osoba sa svršenom osnovnom školom. *Bruckauf* (2014:11) naglašava da nisko obrazovanje roditelja značajno povećava rizik siromaštva djece u domaćinstvu - djeca koja žive u domaćinstvu gdje nosilac ima samo osnovnu školu ili ništa od obrazovanja imaju četiri puta veću učestalost siromaštva (prema relativnoj liniji siromaštva; i apsolutnoj od 205 KM), odnosno tri puta veću učestalost prema BHAS apsolutnoj liniji siromaštva od 238 KM u odnosu na domaćinstva gdje nosilac ima srednju školu.

Velike su razlike u obrazovnim profilima ruralnog i urbanog stanovništva. Tako, prema metodologiji apsolutnog siromaštva Svjetske banke kod urbanog stanovništva starosne grupe iznad 25. godine oko 22% ima samo osnovu školu ili nema nikakvog obrazovanja, dok je ovaj procent kod ruralnog stanovništva iste starosne grupe 53% (Svjetska banka, 2015). U skladu s ovim nalazom, znatno je izraženija i veća učestalost siromaštva kod ruralnog stanovništva u odnosu na urbano. Nadalje, djeca koja žive na ruralnom području imaju znatno veći rizik od siromaštva (23,7% prema relativnoj liniji, 25,5% prema apsolutnoj i 36% prema BHAS apsolutnoj liniji) u odnosu na djecu koja žive u gradskim područjima (13,5% prema relativnoj liniji). U stvari, tri četvrtine od sve siromašne djece živi u ruralnim područjima (*Bruckauf*, 2014).

U skladu sa gore navedenim nalazima, poljoprivrednici i osobe nekvalifikovanih zanimanja (npr. obični radnici zaposleni u poljoprivredi, industriji i građevini) prema metodologiji apsolutnog siromaštva Svjetske banke imaju učestalost siromaštva preko 20%. Najveća učestalost siromaštva kod zaposlenih je kod sezonskih radnika od 29%, dok je kod onih koji rade bez ugovora 19%. Za razliku od toga, među onima koji imaju ugovor na neodređeno vrijeme je svega 8% bilo ispod linije siromaštva. Nadalje, visoku učestalost siromaštva nalazimo i kod samozaposlenih od skoro 20%.

12 Siromaštvo djece (od 0 do 14) godina i mladih (od 15 do 24) se čak i povećalo, dok se siromaštvo osoba od 50 godina i više smanjilo u periodu od 2007. do 2011. godine.

Među odraslima, učestalost siromaštva je najveća kod nezaposlenih i radno neaktivnih stanovnika, dok je najniža kod penzionera. *Bruckauf* (2014:11) naglašava da je učestalost siromaštva djece u domaćinstvima gdje glava domaćinstva ne radi 34% prema apsolutnom i relativnom pragu siromaštva, dok prema pragu od 238 KM iznosi 43,3%. U domaćinstvima gdje niko od odraslih ne radi učestalost siromaštva djece se povećava te iznosi 36,8%, 37,3% i 49,2% prema relativnom, apsolutnom ili BHAS apsolutnom pragu siromaštva respektivno. Ova učestalost bi sigurno bila veća kada bi se koristili dohodovni pragovi siromaštva (*Bruckauf, 2014; Chetty, 2006*).

Prema metodologiji relativnog siromaštva na nivou Bosne i Hercegovine stopa siromaštva domaćinstva gdje je nosilac domaćinstva žena je 20,3% nasuprot 16,2% gdje je nosilac domaćinstva muškarac (APD 2011:67). Ove razlike su izraženije u Republici Srpskoj, gdje su ove stope 25,6% i 17,6% respektivno (a u Federaciji BiH 17,0% i 15,7% respektivno).

Prema rezultatima Ankete o potrošnji domaćinstava (2011:89) u dijelu koji se odnosi na socijalnu uključenost relevantno je spomenuti da više od četiri petine domaćinstava uz poteškoće, teško ili veoma teško izlaze na kraj sa svojim uobičajenim mjesečnim troškovima. Posmatrano prema statusu u odnosu na siromaštvo, 94,5% domaćinstava ispod i 78,5% iznad relativne linije siromaštva ima poteškoće u podmirivanju uobičajenih životnih troškova.

Indeks materijalne deprivacije izračunava se na osnovu devet indikatora, koji uključuju pitanja o poteškoćama u plaćanju stanarine, režija, rata za stambeni ili potrošački kredit, mogućnosti odlaska na godišni odmor u trajanju od jedne sedmice, mogućnosti da si priušte mesni obrok ili vegetarijansku zamjenu svaki drugi dan, mogućnost da podmire vanredni izdatak u iznosu od 430 KM, mogućnost da si priušte adekvatno grijanje stambenog prostora, te posjedovanje automobila, već mašine, televizora i telefona. Domaćinstvo koje ne može priuštiti najmanje tri od devet navedenih dobara i usluga se smatra depriviranim, dok ona domaćinstva koja ne mogu priuštiti najmanje četiri od navedenih devet dobara i usluga se smatraju izrazito materijalno depriviranim.

Tabela 3: Stope materijalne deprivacije prema statusu siromaštva 2011. godine

Stopa materijalne deprivacije	Status po pitanju siromaštva	
	Ispod linije siromaštva	Iznad linije siromaštva
	% domaćinstava	
Materijalno deprivirana domaćinstva	88,7%	47,7%
Izrazito materijalno deprivirana domaćinstva	68,5%	25,5%

Izvor: Agencija za statistiku BiH - Anketa o potrošnji domaćinstava 2011, stranica 91.

Iz gornje tabele vidimo da je materijalna deprivacija značajno izraženija kod domaćinstava čija potrošnja se nalazi ispod 60% medijana potrošnje.

3. RASPOLOŽIVI NOVČANI PROGRAMI SOCIJALNE ZAŠTITE

Socijalna zaštita u Bosni i Hercegovini je u nadležnosti njenih entiteta. To znači da svaki od entiteta za sebe kreira socijalnu politiku i politiku zaštite socijalno ugroženih kategorija. Iako različiti, ovi sistemi imaju mnogo zajedničkih odlika nasljeđenih iz prijeratnog sistema socijalne zaštite (vidi Obradović 2016), tako da okosnicu oba entitetska sistema čini sistem socijalnog osiguranja, koji obuhvata penziono i invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje, osiguranje za slučaj nezaposlenosti, te u Republici Srpskoj i dječiju zaštitu. Sistemi socijalnog osiguranja pružaju zaštitu prvenstveno osobama u radnom odnosu i njihovim zavisnim članovima porodice. Iako analiza dostupnosti usluga i naknada socijalnog osiguranja nije predmet ovog rada, važno je spomenuti da sistemi socijalnog osiguranja imaju velike probleme u svom funkcionisanju koji se, između ostalog, ogledaju kroz nedostatak prihoda fondova socijalnog osiguranja i rastući broj korisnika.

Drugi važan segment socijalne zaštite u oba entiteta čine „nedoprinosni“¹³ statusno usmjereni socijalni transferi, to jeste davanja namijenjena osobama različitog statusa koje najlakše možemo grupisati prema vrstama korisnika. Tu su naknade za ratne vojne invalide i demobilisane pripadnike oružanih snaga, civilne žrtve rata, tzv. „neratne invalide“ u Federaciji BiH ili korisnike naknade za pomoć i njegu drugog lica u Republici Srpskoj, i na kraju korisnike stalne ili jednokratne novčane pomoći. Od svih navedenih šema socijalnih davanja jedino su naknade stalne i jednokratne novčane pomoći i većina naknada za djecu uslovljene imovinskim i dohodovnim cenzusom.

U donjoj tabeli data je procjena Svjetske banke o ukupnim rashodima entiteta na „nedoprinosna“ statusna socijalna davanja od 2005. do 2008. godine. Iz tabele vidimo da BiH troši oko 3,9% svog BDP-a na različite novčane naknade, od čega većina sredstava, oko dvije trećine, ide na finansiranje boračkih naknada. Prema procjenama IBHI-ja (2013:17), u 2011. godini Bosna i Hercegovina je trošila 3,9% BDP-a za isplatu različitih oblika statusnih davanja. Uzimajući u obzir da od razdoblja kada su rađene ove procjene do danas nije bilo nikakvih većih izmjena propisa koji su mogli bitnije uticati na ukupnu potrošnju, možemo pretpostaviti da se visina i struktura potrošnje na statusna davanja nisu značajnije promijenile.

Tabela 4: Rashodi na novčane naknade koje se ne finansiraju iz doprinosa u BiH, izražene kao % BDP-a

	2005	2006	2007	2008
Civilne naknade*	0,8%	1,5%	1,4%	1,4%
Boračke naknade	2,6%	2,6%	2,6%	2,5%
Ukupno kao % BDP	3,4%	4,1%	3,9%	3,9%

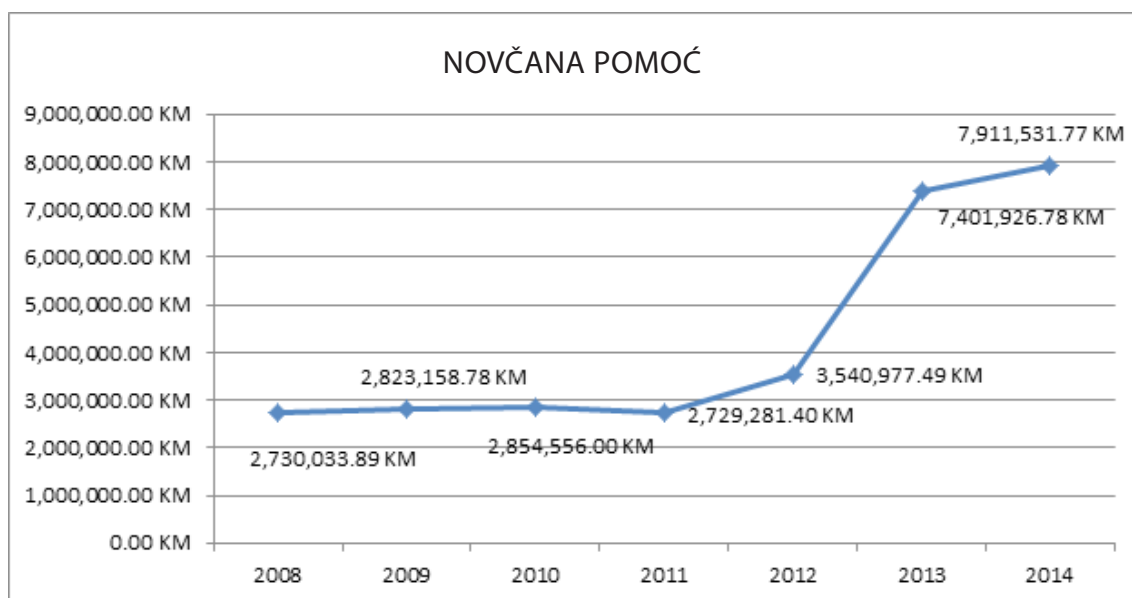
13 Ovaj izraz označava da se prava na te socijalne transfere ne ostvaruju na bazi uplate dobrinosa.

*Uključuju naknade socijalne pomoći, naknade za djecu, naknade za civilne invalide i naknade za civilne žrtve rata.

Izvor: Za godine 2005 – 2008 procjena Centralne banke BiH i zaposlenika Svjetske banke. Preuzeto iz Svjetska banka (2009), stranica 9

Prema procjenama Svjetske banke (2009:14) najmanji iznos civilnih naknada odlazi na finansiranje naknada socijalne pomoći – u 2009. godini svega 15%.

Grafikon 1. Ukupni izdaci na novčanu pomoć u Republici Srpskoj od 2008. do 2014. godine

Izvor: Ministarstvo zdravstva i socijalne zaštite Republike Srpske

Iz ovog grafikona vidimo da rast ukupnih izdvajanja na novčanu pomoć u Republici Srpskoj imamo od 2012. godine, što je posljedica donošenja novog Zakona o socijalnoj zaštiti¹⁴. U donjoj tabeli vidimo ukupna izdvajanja na stalnu novčanu pomoć u Federaciji BiH po kantonima. Vidimo da u 2011. godini povećanja broja korisnika u odnosu na 2007. godinu imamo samo u nekim kantonima, dok povećanje ukupnih izdataka na novčanu naknadu imamo u svim kantonima, što je posljedica povećanja iznosa novčane naknade.

Tabela 5: Izdvajanja na stalnu novčanu pomoć u Federaciji BiH po kantonima u 2007. i 2011. godini

Kanton	2007		2011	
	Broj korisnika	Ukupno u KM	Broj korisnika	Ukupno u KM
Unsko-sanski kanton	1.960	1.399.031	1.266	1.514.516
Posavski kanton	n/a	637.408	n/a	694.727
Tuzlanski kanton	14.225	8.985.952	16.349	10.945.643

14 Prema starom zakonu novčana pomoć se finansirala od strane opštine i u većini slučajeva iznosila je 50 KM.

Kanton	2007		2011	
	Broj korisnika	Ukupno u KM	Broj korisnika	Ukupno u KM
Zeničko-dobojski kanton	2.590	5.155.700	3.119	6.476.104
Bosansko-podrinjski kanton	1.167	1.146.412	924	1.477.756
Srednjobosanski kanton	4.030	3.399.600	3.810	3.828.000
Hercegovačko-neretvanski kanton	2.595	2.374.024	2.401	3.486.575
Zapadno-hercegovački kanton	1.699	1.587.979	1.193	1.758.176
Kanton Sarajevo	12.283	11.426.016	12.164	12.609.144
Kanton 10	930	561.450	740	988.654
Total	41.479	36.673.569	41.966	43.779.294

Izvor: Ministarstvo rada i socijalne politike Federacije BiH

Jedan od razloga što se na naknade socijalne pomoći troši relativno malo sredstava leži u restriktivnim zakonskim odredbama koji određuju uslove za ostvarivanje prava. Drugi razlog je što su propisani iznosi ovih naknada niski.

Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti Republike Srpske iz 2012. godine, novčana pomoć služi za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, isplaćuje se mjesečno, a korisnik može biti pojedinac, članovi porodice ili porodica u cjelini. Osnovicu za utvrđivanje novčane pomoći u tekućoj godini čini prosječna neto plata iz prethodne godine. Visina novčane pomoći utvrđuje se u zavisnosti od broja članova porodice, u procentu od osnovice, tj. prosječne neto plate iz prethodne godine. Tako naknada za pojedinca iznosi 15% od osnovice (što u 2016. godini iznosi 124,65 KM)¹⁵, za porodicu od dva člana 20% od osnovice, za porodicu od 3 člana 24% od osnovice, za porodicu od 4 člana 24% od osnovice i za porodicu od 5 ili više članova 30% od osnovice.

Pravo na novčanu pomoć može ostvariti pojedinac nesposoban za rad, bez prihoda ili čiji su prihodi za izdržavanje ispod nivoa novčane pomoći, pod uslovom da nema višak stambenog prostora, ili drugu imovinu iz čije se vrijednosti mogu osigurati sredstva za izdržavanje te koji nema srodnike dužne izdržavati ga prema Porodičnom zakonu ili ako ti srodnici zbog invalidnosti ili neke druge objektivne spriječenosti nisu u mogućnosti i sposobni izvršavati obavezu izdržavanja. Kada korisnik ostvaruje vlastiti prihod, visina novčane pomoći utvrđuje se kao razlika između iznosa novčane pomoći i iznosa prosječnog mjesečnog prihoda pojedinca ili porodice ostvarenog u prethodna tri mjeseca prije podnošenja zahtjeva.

15   Prosječna neto plata u Republici Srpskoj u 2015 godini je bila 831KM.

U Federaciji Bosne i Hercegovine, Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rada i porodice s djecom (Službene novine Federacije BiH, 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09) definisano je pravo na stalnu novčanu pomoć, novčanu naknadu za brigu i njegu od strane druge osobe i drugi vidovi materijalne podrške (član 21). Pravo na ove naknade imaju pojedinci i porodice pod uslovom nesposobnosti za rad ili spriječenosti u ostvarivanju prava na rad¹⁶, pod uslovom da nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje i da nemaju porodicu koja je po zakonu dužna izdržavati ih (ili ako je imaju da te osobe nisu u mogućnosti izvršavati obavezu izdržavanja). Članom 27 definisano je da se propisima kantona utvrđuje iznos stalne novčane pomoći i novčane naknade za brigu i njegu, kao i prihodi koji se uzimaju u obzir prilikom utrdivanja te podrške i naknada. U većini kantona iznos stalne novčane pomoći iznosi oko 100 KM mjesečno.

Na sličan način je uređena i dječija zaštita. Naime, istim entitetskim zakonom garantovana su prava djece i porodica s djecom koja uključuju: dodatak na djecu, naknadu plate za vrijeme porodiljskog dopusta, novčanu pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja za žene koje nisu u radnom odnosu, pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke dojilje i ostala prava. Međutim, zakon je propisao da se način ostvarivanja ovih prava i visina novčanih iznosi naknada utvrđuje od strane kantona u skladu sa mogućnostima svakog kantona. To je razlog što je ova oblast različito uređena od strane kantona, tako da vrsta garantovanih prava i visina novčanih iznosa značajno varira od kantona do kantona.

Zaštita djece u Republici Spskoj je regulisana Zakonom o dječijoj zaštiti, kojim je definisano pravo na dodatak na djecu, materinski dodatak i pomoć za opremu novorođenčeta. Pravo na dodatak na djecu ima svaki stanovnik Republike Srpske koji ima prebivalište na teritoriji Republike Srpske za drugo, treće i četvrto dijete u porodici do navršene 15 godina života u zavisnosti od materijalnog položaja porodice, rasporeda rođenja i uzrasta djece, a na osnovu podnijetog zahtjeva.

Podnosilac zahtjeva može ostvariti pravo na dodatak na djecu ukoliko prihodi od ličnih primanja po članu domaćinstva ne prelaze iznos od 81 KM (za drugo dijete) ili 85 KM (za treće dijete) ili 93KM (za četvrto dijete), a vrijednost pokretne imovine ne prelazi iznos od 5.000 KM i ne ostvaruje katastarski prihod iznad određenog cenzusa. Iznos dodatka za djecu zavisi od broja djece u domaćinstvu. Za prvo dijete nema naknade, za drugo dijete 35 KM, za treće djetete 70 KM, za četvrto djetete 35 KM, a za pet i više djece nema dodatne naknade. Ovo pravo ostvaruju sva djeca koja spadaju u kategoriju ranjive djece¹⁷ bez obzira na red rođenja uključujući prvo, peto i svako naredno dijete do 19. godine života, odnosno dok su na redovnom školovanju i bez obzira na imovinsko stanje porodice.

16 Prema 23. članu ovog zakona, to su osobe nesposobne za samostalan rad i privređivanje, osobe starije od 65 godina, žena za vrijeme trudnoće, porođaja i poslije porođaja, roditelj, očuh, maćeha ili usvojitelj koji se stara o jednom ili više djece do jedne godine života, a nema članove obitelji ni srodnike koji su po zakonu obavezni izdržavati ga ili ako ih ima a nisu u mogućnosti; dijete do navršene 15 godine života, a ako je na redovnom školovanju do 27 godine života, osoba sa trajnim smetnjama u fizičkom ili psihičkom razvoju i osoba koja u porodici njeguje osobu s invaliditetom, ukoliko je utvrđeno da je toj osobi prijeko potrebna pomoć i njega druge osobe.

17 Dijete ometeno u razvoju koje nije smješteno u ustanovu socijalne zaštite, dijete bez roditeljskog staranja, dijete čija porodica ostvaruje pravo na novčanu pomoć u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti i druge kategorije djece na temelju akta nadležnog organa Fonda i mišljenja nadležnog ministarstva.

Pravo na materinski dodatak ostvaruje svaka nezaposlena majka za prvo troje djece, a isplaćuje se maksimalno 12 mjeseci od rođenja djeteta (međutim, dužina isplate zavisi od dana podnošenja zahtjeva, jer se pravo ostvaruje od prvog dana narednog mjeseca). Iznos materinskog dodatka je 70 KM mjesečno. Ovo pravo se može ostvariti samo ako se zahtjev podnese u 90 dana od rođenja djeteta i pod uslovom ispunjavanja dohodovnog i imovinskog cenzusa kao kod dodatka na djecu. S druge strane pravo na pomoć za opremu novorođenčeta je jednokratna pomoć u iznosu 250 KM, čija isplata je uslovljena imovinskim i dohodovnim cenzusom, i može ga ostvariti svako novorođeno dijete, pod uslovom da jedan od roditelja ima prebivalište u Republici Srpskoj. Jednokratna pomoć za trećerođeno dijete iznosi 850 KM, a za četvrto 650 KM.

Istraživanje rađeno od IBHI-ja i *Maastricht Graduate School of Governance* (2013) na osnovu podataka APD iz 2011. godine procjenjuje da najsiromašnija petina stanovništva prima samo 17,3% od ukupnog iznosa budžetskih novčanih naknada za socijalnu zaštitu te je uticaj ovih naknada na smanjenje siromaštva gotovo zanemariv. Naime, kada ovih naknada uopšte ne bi bilo, relativno siromaštvo u BiH bi se povećalo samo za 1,7 procentnih poena (sa 17,9% na 19,6%).¹⁸ U donjoj tabeli je dat pregled rasporeda odabranih socijalnih transfera po kvantilima (petinama) stanovništva od najsiromašnijih do najbogatijih za Bosnu i Hercegovinu.

Tabela 6: Distribucija transfera socijalne zaštite od najsiromašnijeg do najbogatijeg kvantila stanovništva u BiH

	Kvantil potrošnje				
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q5
Ukupno socijalna zaštita (B1-B29)	15,5%	18,2%	19,7%	21,2%	25,4%
Ukupno statusni transferi (B6-B23, B25-B29)	17,3%	19,1%	22,4%	21,3%	20,0%
Naknade za civilne invalide (B18 – B20)	19,8%	17,2%	24,4%	25,5%	13,0%
Naknade dječije zaštite (B21-B23)	25,4%	22,7%	17,3%	16,0%	18,6%
Naknade socijalne pomoći (B26 – B29)	40,3%	21,1%	11,2%	5,3%	22,3%

Izvor: IBHI i *Maastricht Graduate School of Governance* (2013), *Anex II, stranica 139*

Prema podacima u tabeli iznad vidimo da je distribucija ukupnih transfera socijalne zaštite koji se plaćaju iz budžeta regresivna. Naime, najsiromašnija petina stanovništva prima samo 15,5% ukupne budžetske socijalne zaštite, dok najbogatija petina prima 25,4%. Prema tome, možemo zaključiti da ova socijalna zaštita u stvari povećava ekonomsku nejednakost u BiH. Među ovim transferima, manja regresivnost je zastupljena kod naknada koje se zasnivaju na imovinskom cenzusu, kao što su većim dijelom naknade dječije zaštite i naknade socijalne zaštite koje se isplaćuju preko centara za socijalni rad. Međutim, ova analiza je rađena analizirajući potrošnju nakon transfera te stoga ne možemo znati u kojoj mjeri transferi utiču na ukupnu potrošnju domaćinstva te koji je njihov stvarni efekt na potrošnju i siromaštvo.

18 Ovo je neznatno bolji rezultat u odnosu na procjenu ciljanosti socijalnih transfera za 2007. godinu rađenu od strane Svjetske banke 2009. godine.

Bruckauf (2014) u istraživanju za 2011. godinu navodi da penzije, invalidnine, naknade za nezaposlene i socijalna pomoć imaju nizak uticaj na stope siromaštva djece, što se podudara sa nalazima istraživanja iz 2007. godine. Ovo je prvensteno iz razloga niskog obuhvata odabranih transfera. Međutim, za one porodice koji primaju navedene transfere razlika je očigledna. Tako, starosne i invalidske penzije izbavile su iz relativnog siromaštva 20% djece. Starosne penzije iz apsolutnog siromaštva izdižu 30% djece. Dječiji doplaci utiču na svega 5% djece. Dakle, nizak obuhvat te loše ciljanje (na siromašnu djecu) stavljaju upitnik na efektivnost naknada za djecu kao instrumenta za smanjenje siromaštva djece.

4. SIROMAŠTVO I SOCIJALNA ZAŠTITA U BIH KROZ PRIMJERE

PRIMJER 1: višečlana porodica na selu

Uzmimo za primjer višečlanu porodicu koja živi na selu - bračni par sa 3 maloljetne djece i dva starija člana od kojih je jedno korisnik minimalne penzije. Možemo pretpostaviti da žive u svojoj kući te da posjeduju poljoprivredno zemljište. Bez obzira u kojem entitetu živi ova porodica može biti korisnik socijalne pomoći samo pod uslovom da su oba punoljetna člana porodice radno nesposobna (radnu nesposobnost, odnosno invaliditet, u Federaciji BiH utvrđuje Insititut za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja, a Republici Spskoj utvrđuje se na osnovu nalaza i mišljenja stručne komisije za utvrđivanje funkcionalnog stanja korisnika koju u prvostepenom postupku formira opština), te da ne posjeduju imovinu od koje mogu ostvariti prihod. Ukratko, ova porodica teško može ostvariti pravo na socijalnu pomoć, a bez uplate doprinosa ne mogu biti ni zdravstveno osigurani. Jedini članovi ove porodice sa redovnim zdravstvenim osiguranjem su dva starija supružnika, čije zdravstveno osiguranje se finansira preko penzijskog osiguranja nosioca penzije. Međutim, bez obzira o kojem iznosu minimalne penzije se radi (u vrijeme pisanja rada iznos minimalne penzije je bio u rasponu od 174 KM u Republici Srpskoj do 326 KM u Federaciji BiH), to je iznos koji je sigurno ispod praga relativnog i apsolutnog siromaštva, jer je namijenjen izdržavanju najmanje dvije osobe (ustvari, vrlo često penzija starijih članova porodice koristi se za izdržavanje svih ukućana).

Pretpostavimo da je prihod ovog domaćinstva jednak ukupnoj potrošnji, koja se nalazi na 50% medijana potrošnje (što za jednočlano domaćinstvo iznosi 346 KM). Računajući prema modifikovanoj OECD skali ekvivalencije koja ponder 1 daje nosiocu domaćinstva, 0,5 drugim članovima domaćinstva od 14 godina i više i 0,3 svakom djetetu ispod 14 godina, ukupan prihod ovog domaćinstva iznosi 1176,40KM mjesečno. Pretpostavimo da jedan dio ovog prihoda domaćinstva dolazi iz fonda penzijskog osiguranja – npr. 174KM, što je iznos najniže penzije u Republici Srpskoj.

Tabela 7: Izračun prihoda po članu domaćinstva i jaza siromaštva za višečlanu porodicu koja živi na selu (primjer 1)

Ukupan prihod domaćinstva od 7 članova:	1176,4 KM (1x346KM + 0,5x346KM + 0,5x346KM + 0,5x346KM + 0,3x346KM + 0,3x346KM)
Prihod po članu domaćinstva	168 KM
Prag apsolutnog siromaštva	205 KM po članu domaćinstva
Jaz siromaštva	37 KM po članu domaćinstva

Iz primjera ove porodice, prema njihovom ostvarenom dohotku, odnosno potrošnji ova porodica spada u siromašne, jer se njihov prihod, odnosno potrošnja nalaze na

50% medijana potrošnje, što ih svrstava u siromašne prema relativnoj liniji siromaštva. Sa dohotkom od 168 KM po članu domaćinstva, ova je porodica siromašna i prema obe apsolutne linije siromaštva. Uprkos tome ova porodica ne može ostvariti prava na novčane naknade za siromašne niti za djecu, jer je njihov prihod iznad granice cenzusa u Republici Srpskoj. S obzirom da su nosioci domaćinstva radno sposobni te posjeduju zemlju, pravo na socijalne naknade ne mogu ostvariti niti u Federaciji BiH.

PRIMJER 2: porodica korisnika novčane pomoći u Kantonu 10 / Hercegbosanska županija

Ovaj primjer predstavlja stvarni slučaj a podaci su dobijeni od centra za socijalni rad iz ovog kantona.

Četvoročlana porodica koju čine dvije punoljetne ženske osobe – majka 1961. godište i njena kćerka 1981. godište, koja je samohrana majka dvoje maloljetne djece. Porodica nema nikakvih prihoda, imovine niti srodnika koji bi po zakonu bili dužni izdržavati ih. Starija žena ima procijenjen invaliditet u stepenu od 80% od strane Instituta za vještačenje medicinskog stanja FBiH i radno je nesposobna. Međutim, prema propisima koji su na snazi od 2009. godine nema pravo na naknadu po osnovu invaliditeta.

Od centra za socijalni rad primaju stalnu novčanu pomoć (pomoć za izdržavanje) u iznosu od 200 KM mjesečno (prema kantonalnom Zakonu iznos naknade po domaćinstvu iznosi 100 KM, ali u ovom slučaju je napravljen izuzetak i nađen način da se odobri naknada kao za dvije porodice). Pored stalne novčane pomoći, ovo domaćinstvo svake godine dobije pomoć za nabavku drva za ogrijev u iznosu od 200 ili 300 KM godišnje, a u skladu sa mogućnostima centra s vremena na vrijeme odobri im se jednokratna novčana pomoć koja može iznositi od 50 do 300KM (odobrava se za nabavku udžbenika za dijete u školi, nabavku odjeće ili hrane ili slično). Kada saberemo vrijednost pomoći za nabavku drva (300 KM) i jednokratnih novčanih pomoći (ukupno 300 KM), dobijemo godišnji iznos od 600 KM, što na mjesečnom nivou iznosi 50KM. Kao korisnici pomoći za izdržavanje, svi članovi ove porodice su zdravstveno osigurani preko centra za socijalni rad.

Tabela 8: Izračun prihoda po članu domaćinstva i jaza siromaštva za porodicu korisnika socijalne pomoći (primjer 2)

Ukupan prihod domaćinstva od 4 člana:	250 KM mjesečno
Dohodak po članu domaćinstva	62,5 KM
Prag apsolutnog siromaštva	205 KM po članu domaćinstva
Jaz siromaštva	142,5 KM po članu domaćinstva

Iz ovog primjera vidimo da naknade stalne novčane pomoći imaju marginalan uticaj na status siromaštva – gledajući prema svim granicama siromaštva, ovo domaćinstvo je siromašno i prije i poslije socijalnih transfera. Stoga, zaključujemo da socijalni transferi koji se dodjeljuju na osnovu imovinskog cenzusa, a imaju za cilj smanjenje siromaštva, zbog visine naknada ne mogu izdici domaćinstvo iz siromaštva. Ono što se postiže je ublažavanje siromaštva, tj. smanjenje jaza siromaštva.

PRIMJER 3: korisnica socijalne pomoći iz Zvornika

Korisnica socijalne pomoći je osoba starija od 65 godina, koja ne ostvaruje pravo na penziju niti ima srodnika koji su je dužni izdržavati u skladu sa Porodičnim zakonom. Ova osoba posjeduje zemlju, ali njen godišnji prihod od poljoprivrede iznosi 47,68 KM, što je na mjesečnom nivou 3,99 KM (ispod cenzusa). Iznos novčane pomoći u Republici Srpskoj u 2016. godini iznosi 124,65 KM. Ovaj ostvareni prihod od poljoprivrede na mjesečnom nivou oduzima se od punog iznosa novčane pomoći, tako da njena naknada iznosi 120,66 KM mjesečno. Naravno, da je ovaj korisnik imao i drugih prihoda na mjesečnoj razini, onda bi i taj iznos bio oduzet od navedenog punog iznosa novčane pomoći.

Tabela 9: Izračun prihoda i jaza siromaštva za jednočlanu porodicu (primjer 3)

Mjesečni prihod jednočlanog domaćinstva	3,99 KM
Iznos novčane pomoći	120,66 KM
Ukupni prihod	124,65 KM
Dohodak po članu domaćinstva	124,65 KM
Prag apsolutnog siromaštva	205 KM
Jaz siromaštva	80,35 KM

Ova osoba je zdravstveno osigurana preko Centra za socijalni rad u Zvorniku. I iz ovog primjera vidimo da naknada stalne novčane pomoći ne može uticati na status pojedinca niti domaćinstva u siromaštvu, ali može do određene mjere doprinijeti ublažavanju siromaštva. Ako prag apsolutnog siromaštva interpretiramo kao donju granicu potrošnje neophodnu za zadovoljavanje egzistencijalnog minimuma, iz ovoga vidimo da naknade socijalne pomoći ne ispunjavaju svoj osnovni cilj definisan zakonom - a to je zadovoljavanje osnovnih životnih potreba.

- Agencija za statistiku BiH (2011) : Anкета o potrošnji domaćinstava u BiH. Preuzeto sa: http://www.bhas.ba/saopštenja/2014/BHAS_HBS_BH_dv5-2.pdf
- Agencija za statistiku BiH (2007): Anкета o potrošnji domaćinstava u BiH: Siromaštvo i uslovi života. Preuzeto sa: http://www.bhas.ba/ankete/hbs_07_001-bh.pdf
- *Bruchauf Z. (2014), "Child Poverty and Deprivation in Bosnia and Herzegovina"*
- *Haughton J., Khandker (2009), "Handbook on Poverty and Inequality". Svjetska banka, Washington, DC. <https://issuu.com/world.bank.publications/docs/9780821376133>*
- *Mack Joanna (2016), "Income threshold approach". Preuzeto sa: <http://www.poverty.ac.uk/definitions-poverty/income-threshold-approach>*
- Nada Stropnik (1994), « Linija siromaštva – osnovni koncepti ». Revija za socijalnu politiku, Svezak 1, broj 1
- IBHI (2013), "Siromaštvo u BiH 2011 – trendovi i dostignuća". Preuzeto sa: <http://www.ibhi.ba/ba/PUBLIKACIJE/Pub/2013>
- IBHI i *Maastricht Graduate School of Governance (2013), "Budžetske novčane naknade za socijalnu zaštitu u BiH: Šta funkcioniše, a šta ne (I)". Preuzeto sa: http://www.ibhi.ba/Documents/Publikacije/2013/IBHI_Budžetske_novcane_naknade_u_BiH.pdf*
- Svjetska banka (2009), "*Social Transfers in Bosnia and Herzegovina: Moving towards a more sustainable and better targeted safety net*". Preuzeto sa: <http://siteresources.worldbank.org/INTBOSNIAHERZ/Resources/PolicyNoteEngFinal.pdf>
- Svjetska banka (2015), "*Poverty and Inequality in Bosnia and Herzegovina 2007 – 2011*". Preuzeto sa: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2015/08/26/090224b08309aada/2_0/Rendered/PDF/Poverty0and0in0erzegovina0200702011.pdf
- Uputstvo za primjenu Zakona o socijalnoj zaštiti od 5.5.2016. Preuzeto 18.07.2016. sa: <http://www.vlada-hnz-k.ba/bs/zakoni>
- Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske, Službene novine Republike Srpske, br. 37/12
- Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i obitelji s djecom, Službene novine Federacije BiH
- Zakon o socijalnoj srbi Hercegovnačko – neretvanske županije. Narodne novine Hercegovnačko-neretvanjske Županije br. 3/05 i 1/16.